

Nachtmelk

Ireen van der Lem

Ze hebben de grens verlegd. Dwars over het land waarvan de modder elke ochtend op Ana's benen spatte, is een manshoog, kilometerslang hek met stevig prikkeldraad opgetrokken. Aan de andere kant van het hek patrouilleren mannen in uniform. Over hun schouder dragen ze een geweer met een lange loop.

Elke doordeweekse dag was Ana bij ons. Ze liep 's ochtends vroeg in haar schoonmaakkloffie over het land naar ons toe. Een wandeling van ruim een half uur. Bij het geluid van haar sleutel in het slot van de achterdeur, verwelkomde mijn moeder haar vanaf haar stoel aan de eettafel in de keuken.

'Goeiemorgen, en denk aan je schoenen, Ana.'

Het was een aankomstritueel. Neuriënd trok Ana haar gebloemde hoofddoek los, klopte deze buiten met een wilde armbeweging uit, drapeerde hem weer over haar grijze haren en knoopte de doek vast in haar nek. Met haar rug leunde ze tegen de deurpost, stapte uit haar schoenen en sloeg deze met een paar stevige klappen tegen de gevel van ons huis. Stukjes grond vlogen in het rond. Even later kwam ze op viltslaffen de keuken in, modderspatten aan haar blote, dunne kuit.

'Zo, daar ben ik weer.'

Ze begon ooit als hulp in de huishouding maar

raakte door de jaren heen vergroeid met de familie. Ana deelt ons wel en wee en helpt mijn moeder als vriendin het huishouden te bestieren.

Met haar slof schopte ze tegen mijn stoel. 'Ben je nog een beetje aan het nadromen, Klara? Word eens wakker, meid.'

Al jaren elke ochtend hetzelfde liedje. Mijn vader was naar zijn werk op het dorpspostkantoor en wij treuzelden nog wat na aan tafel. Resoluut ruimde Ana de ontbijtboel weg, pakte haar schort van de haak en begon aan de dagelijks terugkerende werkzaamheden, mijn moeder in haar kielzog, vissend naar Ana's belevenissen.

'Ben je dat magere mormel nog tegengekomen onderweg? Hij loopt maar te scharrelen nu Andrei in het ziekenhuis ligt. En dat kan nog wel even duren geloof ik. Wat jij?'

Ana schudde appelstukken uit een zak en legde ze, bestrooid met wat kaneel, op een bakplaat in de oven. De regionale radiozender hoefde bij ons niet aan, ze wist alles al over iedereen te vertellen.

'Ach, die Andrei, het is helemaal niet best met die man. Ik geef je mijn tand. Gister in de vroege avond bij het naar huis gaan, zag ik dat beest van hem zitten voor zijn achterdeur. Intens jankend en hij zag er ellendig uit. Ik sloeg een kruisje want ik realiseerde me meteen, zo'n beest voelt het als het einde van zijn baasje nadert. Echt, al worden ze, zoals in dit geval, door een lange afstand van elkaar gescheiden.'

Mijn moeder schrok van haar woorden. Andrei was onze buurman, een eenzelvige weduwnaar, die in een klein huisje woonde aan het eind van het pad dat langs onze woning liep.

‘Nee, dat meen je niet, ik kan het gewoon niet geloven, die beste man. Wat kan het dan snel gaan. Ach, ach, ach.’

‘Nou, de aanzegger is anders nog niet langs geweest, hoor. Het was dat beest, dat mormel dat zo jankte en je vroeg ernaar, dat is nou ook weer zoiets. Je vroeg er immers zelf naar.’

Wij luisterden en keken graag naar Ana maar werden altijd veel te snel naar ons zin de wacht aangezegd door mijn moeder. Ze wapperde met haar handen.

‘Klara, Ivan, opschieten. Naar school.’

Kussen deden we niet, maar het beeld van onze keuken met de geurende appels in de oven, de bezige handen van Ana en het moederlijk in ochtendjas, vergezelden me tijdens de frisse ochtendwandeling naar school.

Elke dag kookte Ana voor ons, mijn moeder rommelde en redderde wat in het rond, pakte een schaaltje, zette het weer weg, veegde kruimels van het aanrecht, waste haar schone handen, zuchtte en frunnikte aan haar schort. Als de gespreksstof dreigde uit te doven, stookte ze met een enkel woord het vuurtje weer op. De hele dag door dronk ze koppen zwarte thee die door Ana

aangevoerd werden.

Aan het eind van de middag zaten ze samen aan de keukentafel. Ieder aan een kant. Uitgeput leek het, na een dag praten, vooral door Ana, koken, veel voorproeven en wat orde scheppen in huis en tuin. Allebei hadden ze hun benen languit op een van de andere stoelen gelegd. De vilten sloffen van Ana lagen op de grond naast haar. Vroege grijze haren plukten onder de hoofddoek vandaan. Na een dag vol bedrijvigheid waren de vrouwen stilgevallen, een langgerekte stilte, af en toe onderbroken door een boer.

‘Ana!’ snauwde mijn moeder.

‘Ik kan er heus niks aan doen,’ zuchtte Ana dan.

Tijdens mijn studie in Kyiv bezocht ik mijn ouders zo eens in de drie weken met de trein. Met mijn studieboeken installeerde ik me ’s middags aan de keukentafel. Ik bestudeerde literatuur over de technologische integratie in de grondstoffentechniek, mijn vader was ingenomen met de keuze voor deze studie, er zou volgens hem met zo’n diploma op zak later een gouden toekomst voor me weggelegd zijn, hier in ons land zo rijk aan mineralen. Een gouden toekomst, zei hij, en daarin klonk altijd wat spijt door, zelf had hij graag een studie willen volgen maar voor hem was een andere weg uitgestippeld, er moest geld binnengebracht worden. Studeren deed hij in de avonduren, op eigen kracht, hij las alles wat los en vast zat. Het was een andere tijd, legde hij me uit, en zijn hoop was op mij en Ivan gevestigd. Onze toekomst zou

kansen bieden. Met mijn hoofd gebogen over een boek, luisterde ik altijd naar de verhalen van Ana en vaak maakte ik in de middag wandelingen met mijn vader. We spraken over politiek en de situatie in ons land. Mijn vader vertelde graag over de geschiedenis, tijdens het lopen sprak hij uitvoerig over het referendum begin jaren negentig dat na jaren van overheersing leidde tot onafhankelijkheid en hoop. Ondanks de geopolitieke ontwikkelingen was mijn vader vol vertrouwen, hij geloofde dat het goede in mensen, de internationale solidariteit en het recht uiteindelijk zouden zegevieren. Ook voor ons. Daar, zo buiten aan de zijde van mijn vader, probeerde ik dat met hem te geloven. Maar voor de zekerheid sloeg ik alle geuren en beelden van daar in me op, alsof ik voorvoelde wat komen zou.

Ana's voorspelling ten spijt is Andrei nog jaren onze buurman geweest. Hij overleefde zijn scharminkelige hond. Na zijn dood hebben wij, omdat er verder geen verwanten waren, zijn huis leeggeruimd.

'Klara, jij kan misschien, nu je net op jezelf woont, nog wel iets gebruiken. Studenten hebben een kleine beurs.'

Ana wees op een groezelig servies in een keukenkastje. Ik schudde haastig mijn hoofd. Er was niet veel maar van dat wat er was wist Ana natuurlijk van alles te vertellen. Bij het opruimen van de kleerkast hield ze triomfantelijk een wijde broek omhoog.

'Kijk eens hier, een pofbroek, een echte kozak-

kenbroek. Ik heb het al eerder gezegd maar niemand wilde me geloven. Die oude Andrei heeft in zijn jonge jaren over de steppen gegaloppeerd. Wat dachten jullie van dat ringetje in zijn oor. Je gaat me toch niet vertellen dat jullie dat nog nooit gezien hebben? Zwijgzaam was hij, over zijn verleden zweeg hij als het graf.'

Ana sloeg een kruisje. Verwonderd streelde mijn moeder over de wijde broek waarin naar mijn idee geen pof te ontdekken was. Haar stem klonk weifelend.

'Hij was een patriot. Dat heb ik toch altijd gedacht. Een onverschrokken patriot.'

Ivan, mijn vader en ik volgden Ana's opruiminstructies op, we pakten huisraad in, sjouwden van alles naar buiten en brachten het een en ander in de pick-up weg. Nog vol van het kozakkenverleden van Andrei, maakte mijn moeder een paar dozen uit nieuwsgierigheid weer open. Ze luisterde naar Ana's verhalen, bekeek en betastte potten, schilderijtjes en andere snuisterijen en zag, vermoed ik, Andrei over de vlaktes draven. Mijn vader wierp zo nu en dan een geamuseerde blik op haar. Aan mijn moeder hadden we niet veel. Ana was daarentegen onvermoeibaar als altijd. 'Een rusteloze kop gunt de benen geen vrede,' zei mijn moeder weleens. De hersenspinsels van mijn moeder en haar verbeeldingskracht getuigden, vond ik, net zo goed van een rusteloze kop. Zo hebben we afscheid genomen van Andrei. Een half jaar later gingen mijn broer Ivan en zijn vrouw Elena in het huisje wonen en in de kamer waar Ana de

kozakkenbroek uit de kledingkast opviste is later de tweeling geboren.

Als ik nu in het dorp ben, om mijn moeder te bezoeken, komen de naaste burens die net als zij zijn achtergebleven me begroeten. Het zijn er niet zo veel meer. Ze willen weten hoe het daar in de stad is en of ik het naar mijn zin heb op mijn werk, dat ik maar bof, zeggen ze, dat ik nu de oorlog net begonnen is, toch maar zo'n mooie baan gevonden heb. Hoe fijn het is voor mijn moeder, alleen achtergebleven, en Ivan en mijn vader daarginds, dat ik haar, als de omstandigheden het toe zullen laten, zo nu en dan kan bezoeken. Toch een hele onderneming zal dat steeds zijn en niet zonder gevaar. Maar vooral willen ze weten of ze daar ook zo tekeer gaan en of ik hier blijf. Met hier bedoelen ze niet dit dorp. En als antwoord op hun laatste vraag knik ik, elke keer weer, ik wil in mijn land blijven zolang het kan. Terloops vragen ze of ik nog steeds alleen ben.

Gistermiddag ben ik na een lange autorit van zo'n zes uur thuisgekomen, zo noem ik het ouderlijk huis altijd nog. Vermoeid en vol stress kwam ik aan. 'Meid, wat bezielt je, die hele onderneming,' zeiden burens en ze stonden zo'n beetje hoofdschuddend te kijken toen ik mijn bagage uit de auto haalde. Dat hoeven ze helemaal niet te zeggen want ik weet heus wel dat de reis niet zonder risico's is. Mijn moeder en Ana weten dat ook en hebben de zenuwen als ze weten dat ik onderweg ben. Op de een of andere manier helpt het als ik zie dat er, behalve

militaire voertuigen, net als ik gewone mensen onderweg zijn en als ik lange tijd achter dezelfde auto aan kan rijden. Alsof die andere automobilist me dekking geeft. Militaire voertuigen zijn een doelwit, daar moet je uit de buurt blijven. Mijn handen zijn na de rit verkrampd en zweterig. Vannacht heb ik naast mijn moeder in het grote bed geslapen. Mijn hoofd op het kussen van mijn vader. We raakten elkaar niet aan, lagen zwijgend naast elkaar maar we ademden elkaars adem en verstonden alles wat we niet tegen elkaar durfden zeggen. In de ochtend hangt in de keuken een klamme stilte waar ik het koud van krijg. Mijn moeder zit tegenover me aan tafel, voor haar een kop thee waarvan ze vergeet te drinken en die langzaam maar zeker afkoelt. Naast haar kopje ligt een brief van mijn vader, de eerste die ze heeft ontvangen en we hebben hem gelezen, en nog een keer, de woorden gespeld. Het is een korte brief, onwennigheid spreekt eruit en er lijkt gezocht naar woorden die proberen gerust te stellen.

Lieve Maryia,

Lang geleden is het dat ik je brieven schreef, herinner je je dat nog? Er zullen er vast meer volgen want telefoneren is hier niet toegestaan. Van alle mannen en jongens, er zijn veel jonge knapen, is de militaire uitrusting gecontroleerd en voor zover die niet compleet was, in orde gemaakt. We hebben uitleg gekregen over de regels hier, hoe om te gaan met hygiëne, ons tenue en hoe

we de verschillende wapenonderdelen moeten onderhouden en repareren. Het is voor mij allemaal nieuw, maar dat geldt voor velen hier. Een man werkte voorheen op een bank, een ander in een meubelwinkel, ik bedoel maar. Binnenkort worden we naar een kampement gebracht dicht bij het front. Als ik terugkom heb ik vast spierballen en sterke benen want de uitrusting, waaronder een schermvest van zo'n tien kilo, en het fysieke werk zullen me zwaar vallen. Tot zover alles goed hier hoor. Bij jullie ook, hoop ik. Dat is mijn aller allergrootste zorg, mijn gedachten zijn bij jullie, ik droom van Ivan, wenste dat ik hem hier onder mijn vleugels kon nemen.

Groet iedereen daar, je liefhebbende Petr

Netjes uitgevouwen met de envelop ernaast blijft de brief op tafel liggen en het is fijn om zo nu en dan naar het mooie, regelmatige handschrift van mijn vader te kijken. Mijn moeder streelt soms over het papier. Ik vraag of ze het fijn vindt als ik haar handen masseer. Ze knikt, ik pak wat crème en even later glijden mijn handen over haar handen. Alles wat ik wil is haar aanraken, haar hoofd tegen me aantrekken, ons troosten, over mijn afwezige vader en broer praten, over mijn Svetlana maar ik streel haar handen. Dichterbij kan ik niet komen. In de hoek van de keuken staat een tas met boodschappen. Kyiv cake heb ik meegenomen en die heb ik voorzichtig op de andere boodschappen in de tas gelegd. De tas is voor Ana. Een teken van leven van onze kant, een extraatje dat

mijn moeder voor haar bij elkaar heeft gescharreld. Na een kop sterke koffie sta ik op, mijn moeder loopt achter me aan, als een hondje, tot ik het veld in wandel, waar drassige grond het profiel van mijn schoenen vult en ik zachte tikjes van opspattende modder op mijn broek voel. Ik loop flink door en zodra het kan kies ik ervoor om over de paden te lopen. Na zo'n drie kwartier bereik ik het hek. De natte ochtendnevel trekt langzaam op, dauwdruppels glinsteren als tranen in het gevlochten prikkeldraad. Ik roep Ana, een paar keer en steeds luider, ik zwaai in de richting van haar huisje. En dan zie ik haar komen, er lijkt geen einde aan haar voettocht te komen, maar tenslotte is ze bij het hek. Er zijn meters tussen ons, scherpe prikkels, een grens.

'Dag Ana.'

Er breekt een glimlach door op haar gezicht, dat bekende gezicht onder de bonte hoofddoek. 'Klara, Klara, je gaat steeds meer op je moeder lijken. Twee druppels. Groet haar van me. Niet vergeten, hoor. Wat heb je daar voor me?'

Vriendelijk knikt ze, maar haar aandacht richt zich op de tas. Aan mijn kant van de grens ligt op het land een lange stok waaraan mijn schoonzus een paar weken geleden, kort voor haar vertrek, een stevige haak bevestigd heeft. Het gaat niet makkelijk maar uiteindelijk hangt de tas aan de haak. Dan moet ik een stuk achteruit lopen en met veel inspanning lukt het de stok zo hoog en ver te heffen dat deze over het hek reikt, een stukje boven

de pakkende handen van Ana.

‘Gaaf het, heb je hem, Ana? Voorzichtig, voorzichtig, de tas is zwaar hoor.’

Met moeite lukt het haar de tas los te maken van de haak, haar magere armen maken een tijdje wilde bewegingen tot de tas losschiet. Als ik de stok weer heb teruggehaald en neerleg, voor een volgende keer, zie ik dat Ana zich snel bukt en in de tas kijkt.

‘Wat is het veel. Klara, bedank je moeder. Niet vergeten hoor.’

Een militair die verderop, aan Ana's kant van het hek de wacht houdt, slentert naar ons toe. Nauwlettend houd ik hem in de gaten.

‘Ga maar naar huis, Ana en berg de boodschappen op. Ga maar gauw.’

Opeens ben ik bang dat de tas haar zal worden afgenomen. Daar zijn ze toe in staat, ze hebben hele huizen leeggehaald of zich toegeëigend als verblijfplaats. Ana heeft de jonge soldaat gezien en staat rechtop, ze trekt haar hoofddoek in model, slaat een kruisje en begint met een hand op haar hart en een wat kreukelige stem te zingen. Ik schud mijn hoofd en probeer Ana hiervan te weerhouden.

‘Alsjeblieft, Ana, alsjeblieft. Ga naar huis, er zit Kyiv cake in de tas en had u al gehoord, Ana, dat mijn moeder een brief van mijn vader heeft ontvangen? En Elena een van Ivan. Ze maken het, naar omstandigheden, goed.’ Dat laatste krijg ik met moeite mijn mond uit. ‘De

tweeling was zo blij eindelijk iets van hun vader te horen.
Toe, Ana, alstublieft.'

Mijn afleidingsmanoeuvres zijn zinloos, Ana is onverstoorbaar, staat daar rechtop en zingt. Over glorie, vrijheid en over onze ziel en het is alsof er een zachte lentebries waait in haar gezang, alsof het bruinrijze land onder onze voeten meezingt.

Met kleine rukjes plukt Ana telkens een hompje uit het gehakt dat ze eerder vanmiddag met een ei, fijngesneden ui en wat oud brood tot een flinke bol heeft gekneed. Tussen de palmen van haar handen draait ze balletjes die ze een voor een voorzichtig laat zakken in de grote zwarte pan met bouillon op het fornuis. De mouwen van haar blouse zijn opgestroopt. Dagelijks is Ana weer bij mijn moeder, de prikkeldraadgrens is platgereden, heeft maar een zeer tijdelijk en provisorisch karakter gehad. Een maand. De soldaten zijn nu elders, vertelt mijn moeder. Ze wil me geruststellen, hoopt dat ik zo nu en dan kan blijven komen, ondanks de oorlog. Net als zij zit ik tussen twee vuren, tussen de wil om elkaar af en toe te zien nu de anderen weg zijn en de wetenschap dat het niet verstandig is de reis te maken van Kyiv naar hier. Thuis verklaart Svetlana me voor gek. 'Die hele risicovolle onderneming. Je kan toch bellen,' zegt ze. Daar heeft ze natuurlijk gelijk in maar ik wil daar aan tafel zitten, mijn moeders handen voelen, naar de brief van mijn vader kijken, de enige tot nu toe, die vast nog op tafel ligt en de soep van Ana eten. Diep in me heeft zich een angst genesteld dat alles wat me daar zo dierbaar is, er straks

niet meer zal zijn. Het vroeger. Svetlana is van nu en van de toekomst, de hoop. Ik kan het haar niet uitleggen, we wisselen boze woorden, slaan met een klap een deur dicht en zeggen een tijdlang niets meer. Svetlana is degene die meestal, na een uurtje zwijgen, met een kop thee de spanning uit de lucht haalt. Naast elkaar op de bank bladeren we door een fotoboek dat ik meenam uit mijn ouderlijk huis, zolang leende had ik mijn moeder gezegd. We slaan de jaren uit mijn jeugd om, lieve jaren en ik hoop dat Svetlana begrijpt waarom ik zo af en toe ondanks alles de reis naar het dorp van mijn moeder en Ana wil ondernemen. Nu mijn vader en broer niet meer thuis zijn, zich god mag weten waar ergens op het slagveld bevinden en Elena in Duitsland woont, is mijn moeder zo zielsalleen en vol zorgen. Ik ben de enige van ons gezin die met haar aan tafel soep kan eten, met Ana om haar heen kan scharrelen zoals we vroeger deden. Het dorp trekt aan me probeer ik haar nog een keer uit te leggen, het zijn de nachtmerries die me wakker houden, dat ik straks niemand meer heb. Svetlana probeert het te begrijpen maar zegt 'Je hebt mij toch.'

In en rond het dorp is het, na hevige gevechten, momenteel rustig. Voor hoelang? Dat weet niemand. Over wat zich precies in het dorp heeft afgespeeld, zwijgen de vrouwen tot nu toe. Onderweg heb ik wel gezien dat veel huizen beschadigd zijn, sommige vernield, maar wat het meest opvalt is de stilte en de afwezigheid van jongere mannen. De akkers zijn verlaten,

de straten en paden maken een uitgestorven indruk. Af en toe passeerde ik in mijn auto een van de oudere burens. Verder weg, maar hoe ver weg weten we niet precies, raast artillerie. Onrustbarende geluiden die tot hier reiken, langdurende dreunen, kort, heftig geknetter en geknal. Het zijn geluiden die al weken alles en iedereen kwellen, die nooit wenen, evenmin als de walm van vernieling die zelfs in kleding gaat zitten. Maar dat laatste verbeeld ik me misschien. Ze leven hier door de ellende heen. Het beeld van mijn moeder, daar in de keuken, in het stille huis, kan ik de hele week in Kyiv niet van mijn netvlies krijgen.

Ana werkt geconcentreerd door en wij kijken naar haar. En luisteren.

‘Toen ze haar handen zag, wist ze het meteen. Die herkennen wij toch, die halen we er zo uit. En sjouwen dat ze deed. Het was een sterke vrouw hoor, ze droeg almaar spullen de lift in, huisraad, dozen en tassen. Elena bekeek dat gedoetje op haar gemak. Je bent nieuwsgierig, zo is dat nu eenmaal. Een bankje met gebloemde bekleding stond er bij, vertelde Elena, zoiets als Mykhailo en Olena hadden, alleen hadden zij een kleed over de zitting gelegd omdat de katten zo verhaarden, weet je nog? Die pluizige hartjes, ach, wat zou er toch van die pluusjes geworden zijn?’ Ze kijkt ons even aan. ‘En zo’n modern bijzettafeltje van metaal, een houten kapstok, felgekleurde schemerlampen, al met al een bij elkaar gescharreld allegaartje en vooral heel veel dozen. Ach, je bent gauw

tevreden, dat moet je zijn.'

Ana praat maar door en mijn moeder denkt vast aan haar schaarse en korte telefoontjes met Elena, mijn schoonzus, die met wat koffers en de tweeling, net drie jaar geworden, een maand geleden naar Duitsland is vertrokken. Toen ik laatst meeluisterde, praatte ze wat schutterig over de tweeling, vroeg ze domme dingen over het weer en of de levensmiddelen daar erg duur zijn. Er leken ongemakkelijke stiltes te vallen en tussen de zinnen, tussen de woorden van mijn moeder, biggelt mijn vader. Ik realiseerde me tijdens die gesprekken welk gammal vehikel taal kan zijn.

Mijn moeder zucht. 'Nou, en toen? Je dwaalt af, Ana, die meubelen, dat geloof ik wel, hoor.'

Onverstoorbaar gaat Ana verder. 'Ze heeft gewacht, gekeken en geluisterd. Een mens is nieuwsgierig. Die buurvrouw zette een doos tegen de liftdeur om te voorkomen dat die achter haar dichtschoof, ze trok en sjoerde alle spullen de hal in, een sterke vrouw hoor, en na een tijdje kwam ze in een lege lift naar beneden. Zo ging dat maar, op en neer.'

Hoeveel uur van de dag zit ze hier wel niet, aan de keukentafel met uitzicht op het aanrecht, haar rug bijna demonstratief naar het raam, het venster op de wereld. Een verdrietige lamlendigheid is in haar lijf gekropen. Ze volgt de bezigheden van Ana, het koken, afwassen en het afboenen van het aanrecht, ontelbare keren per dag. Kijkt naar de bezige armen, de opgestroopte mouwen. Nu en

dan sluit ze haar ogen en luistert ze alleen naar Ana's stem, begeleid door metalen gerammel en andere keukengeluiden. Ik maak me zorgen over mijn moeder, over haar neerslachtigheid, haar eigenwijzigheid en haar vaste wil hier te blijven. Nu veegt Ana haar handen af aan de schoot van haar schort waarop in de loop van de tijd een soort abstract schilderij is ontstaan met dieprode, bruine en gele herfsttinten.

'Nou, goed, die meubelen, daar gaat het ook niet om. De lift ging dus maar op en neer en Elena stond daar te wachten. Nadat de lift een paar keer dat retourtje had gemaakt, heeft ze zich dan toch maar voorzichtig tussen de dozen geperst, tenslotte moest zij ook een keer naar boven met haar boodschappentas. Zo stonden ze samen in de lift en ze bekeken elkaar eens goed. Elena dacht dat die vrouw het toch ook gezien moest hebben, die handen. En niet alleen die handen, je ziet dat immers aan elkaar. Het is herkenning. Een moe gezicht had dat arme mens, zei Elena. Van die verhuizing natuurlijk. En alles. Een alleenstaande moeder heeft ze gedacht, dat kan nu eenmaal niet anders. Het arme schaap. Ze had het eerste huis op dezelfde galerij gekregen als waar Elena met de kinderen woont. Blijkbaar huisvesten ze daar meer mensen zoals wij, heeft Elena aangenomen.' Met een houten lepel rolt Ana de gehaktballetjes door het water heen en weer.

Mijn moeder staat op en loopt naar haar toe. 'En, wat heeft ze gezegd?'

‘Gezegd, gezegd. Ze heeft niets gezegd. Dat vrouwtje had wel wat anders aan haar hoofd dan een gezellig babbeltje, dacht Elena. Tussen die dozen door praat je niet makkelijk, dat doe je niet zo gauw. Jij vindt natuurlijk weer dat ze iets had moeten zeggen. Ik zie het aan je gezicht.’

‘Ja, natuurlijk, je begroet iemand, een nieuwe buur en helemaal als ze van hier komt. Wat jij? Niks voor Elena om daar in die lift een beetje te staan zwijgen.’

Nu is het tijd voor de wortels, de bieten, het laurierblad en de aardappels. De groenten zullen in een andere pan aan de kook gebracht worden. Ik leg mijn hoofd op mijn armen en mijn wereld is voorlopig even alleen deze warme ruimte, met de bekende geuren en de vertrouwde stemmen van Ana en mijn moeder.

‘Van die rodebietenhanden had ze, zei Elena. Daar herken je ze toch aan. Borsjtsj. Ja, nu jij zo’n afkeurend gezicht trekt, vind ik ook dat ze had moeten groeten, die vrouw welkom had moeten heten.’ Ana wacht even en draait zich naar ons om. ‘Ja, ze had een praatje moeten maken, dan had het verhaal trouwens een andere afloop gekend. Enfin, ze bedacht toen ze thuis was wel dat ze de nieuwe buurvrouw die avond wat eten zou gaan brengen, een bakje soep en ze had nog wat medovik staan. Na zo’n verhuisdag ben je natuurlijk hondsmoe, na al dat geploeter in je eentje.’

‘Waarom heeft ze haar niet even een handje geholpen dan? Met dat sjouwen. Ze had haar boodschap-